

Jan Wawrzyńczyk

UWAGI O TERMINOLOGII LITERACKIEJ
W POLSKO-ROSYJSKIEJ KONFRONTACJI PRZEKŁADOWEJ

Terminologia literaturoznawstwa polskiego i rosyjskiego nie doczekała się jeszcze obszerniejszej analizy z punktu widzenia możliwości jej wzajemnego przekładu. Tymczasem nawet pobieżne spojrzenie na materiały leksykograficzne (słowniki specjalne podające innojęzyczne odpowiedniki terminów oraz dwujęzyczne słowniki ogólne), z których wydobyć można informację translatorską - czy to w układzie polsko-rosyjskim, czy też w układzie rosyjsko-polskim - pozwala dostrzec najróżnorodniejsze braki i niedoskonałości w tej informacji¹. Ukazują się przyczynki, studia i rozważania poświęcone poszczególnym terminom bądź grupom terminów literackich języka polskiego oraz rosyjskiego, ale z reguły wypowiedzi te nie są poświęcone zagadnieniom przekładowym². Niżej szkic, oparty na krytycznej lekturze artykułów hasłowych wybranych (najważniejszych dla tematu) słowników, ma charakter materiałowy; celem uwag jest prezentacja problematyki transla-

---

¹ Zob. J. W a w r z y ń c z y k, Rosyjska i polska terminologia literacka w konfrontacji przekładowej, [w:] "Przegląd Rucystyczny" 1984, z. 1-2, s. 55-59.

² Por. np. H. L a m p l, "Novella" als russischer Terminus, [w:] "Wiener Slawistischer Jahrbuch" 1974, Bd. 20, s. 86-95; F. D. P i e r i e w o z o z i k o w a, Literaturowiedzeskaja leksika w obszczich słowariach, [w:] Sowriemiennaja russkaja leksikografija. 1976, ried. A. M. B a b k i n, Leningrad 1977, s. 79-90; M. K r u k, Poniatija "powiest'" i "roman" w sowriemiennom sowietskome literaturowiedienii, "Zeszyty Naukowe Filii UW w Białymstoku" 1984, t. 8, z. 44, s. 41-51. Trudniej znaleźć rozważania o charakterze przekładowym, np. o sprawie polskiego odpowiednika terminu сюжет zob. J. Ł o ̄ t m a n, Struktura tekstu artystycznego, przekł. A. T a n a l s k a, Warszawa 1984, s. 435. Kilka wzmiarek o trudnościach ekwiwalentyzacji por. w "Przeglądzie Humanistycznym", 1977, nr 11, s. 194-195.

torskiej w leksykograficznych szczegółach³. Maksymalnie dokładna analiza danych słownikowych to bez wątpienia ważny i niezbędny rodzaj zajęcia, który mimo małej atrakcyjności należy podjąć jak najszybciej, jeśli chce się osiągnąć jakiś postęp na polu konfrontacji przekładomaj języka polskiego i rosyjskiego (czy innej pary języków).

ABECEDARIUSZ - brak tego hasła w HS, ma je STL, ale bez odpowiednika rosyjskiego. Jego definicja w STL i SJPSupl różni się od objaśnienia podanego przez SWOTok, bowiem to ostatnie źródło nie wskazuje, że abecedariusz jest w każdym wypadku utworem wierszowanym. Przyjmując ograniczenie sformułowane przez SJPSupl i STL, można by uznać za dobry odpowiednik dwuwyrzowy zwrot azbucznyj akrostich (przykład użycia tego wyrażenia por. np. w pracy: A. M. Panczenko, Russkaja stichotwornaja kultura XVII wieka, Leningrad 1973, s. 76). W odniesieniu do konkretnych utworów, niekoniecznie wierszowanych, abecedariusz może być tłumaczony wyrazem azbuka.

ADAPTACJA - w STL są dwa odpowiedniki: adaptirowannoje izdanie i prisposobienie. Translat jednowyrzowy jest zupełnie niewłaściwy, zaś dwuwyrzowy mało dokładny, gdyż słowo adaptacja oznacza zarówno tekst jako wytwór pewnego zabiegu, jak też sam zabieg na tekście. Należy też pamiętać, że w języku rosyjskim z kolei adaptacja obejmuje głównie teksty obcojęzyczne preparowane dla celów nauczania (zob. SIS i MAS). Za względnie najadekwatniejszy przekład hasła adaptacja uznać można wyrazy pieriediełka i obrabotka (por. HS).

ADDENDA - zamiast odpowiednika dobawienija w STL potrzebniejszy byłby przekład prilożenie (por. HS) lub dopożnienie.

AGITKA - tłumaczenie HS nie wykracza poza zawartość artykułu agitka w SJPDor. Tymczasem jeśli się uzna, że agitka znana jest w polszczyźnie także w ogólniejszym znaczeniu (por. w związku z tym tenże rusycyzm w STL), to zamiast odpowiedników HS, listowka i agitacyonnaja rzecz, trzeba wprowadzić - w ślad za STL - jeden jedyny translat, mianowicie wyraz agitka.

³ Wykorzystane słowniki polsko-rosyjskie oraz jednojęzyczne ogólne i specjalne zob. w zestawieniu skrótów podanym na końcu artykułu.

AKRONIM - STL nie ma odpowiednika rosyjskiego, choć dane hasło znane jest już leksykografii ogólnej polsko-rosyjskiej. Por. je w suplemencie do Rozw, w którym podano dwa przekłady: akronim i abbirowiatura. Określone zalety ma translac akronim⁴.

AKT - do przekładu akt w STL koniecznie należy dopisać odpowiednik (co najmniej równoprawny) diejstwije.

AMFIMACER - w STL odpowiednika brak, ale ma go HS; jest to termin w postaci amfimakr.

AMPLIFIKACJA - w STL znalazł się artykuł hasłowy z nagłówkiem amplifikacja tekstu i przekładem prieuwieliczenije teksta, który jest wyraźną pomyłką (może miało być uwieliczenije). Poza zwrotem uwieliczenije teksta w pewnym stopniu wchodzi tu jeszcze w rachubę intierpolacyja (por. jej definicję w MAS). HS zawiera artykuł amplifikacja, jego punkt z jedynym odpowiednikiem amplifikacyja trzeba w związku z powyższym ocenić jako niezupełny.

ANALEKTA - HS tego terminu nie uwzględnił, ma go STL (w piśmowni łacińskiej). Pomimo pewnych różnic w definicjach STL, SWOTok i SIS można zestawiać odpowiedniość przekładową analekta (i ewentualnie analecta) - analekty, bowiem rzadziej używane wyrazy obce nie zawsze miewają słownikowo zunifikowane opisy znaczenia.

ANANIM - w STL brak rosyjskiego odpowiednika, w HS zaś brak hasła. Dmitrijew⁵ zaproponował dla języka rosyjskiego termin palinonim, obejmując nim imię i nazwisko. W definicji SWOTok i STL ananim to tylko nazwisko.

ANAFODOTON - kolejne hasło STL bez odpowiednika rosyjskiego. Definicja STL nie pokrywa się we wszystkich zawikłaniach z definicją hasła anapodoton w AchmSLT, co nie musi jednak znaczyć, że terminy polski i rosyjski nie są w rzeczywistości tekstowej wzajemnie przekładalne.

ANTYPOWIEŚĆ - w STL bez odpowiednika, który odnotował wszakże HS (hasło antiroman por. w NSiZ; brak go w KwiatkPS i Tim-TurSLT).

⁴ Por. J. W a r z y Ń c z y k, Problemy konfrontacji przekładowej języka polskiego i rosyjskiego (w świetle krytyki leksykograficznej), Bydgoszcz 1982, s. 7.

⁵ Zob. W. G. D m i t r i j e w, Skrywszyje swojo imia. Iz istorii psiewdonimow i anonimow, Moskwa 1970, s. 226.

ASTERONIM - w STL bez odpowiednika. Za Dmitrijewem⁶ można wprowadzić do przekładu termin astronim, choć w rozumieniu SIS wyraz ten - w odróżnieniu od polskiego terminu asteronim - nie implikuje obligatoryjnie użycia asterysku.

BEJT - w STL brak odpowiednika. Zgodnie - ze świadectwem KwiatkPS translatea może być termin biejt.

BELETRYZOWAĆ - hasło nieobecne w STL, ale ujął je HS z opisywymi wyrażeniami wwodit' (w tekst) bielletristiozeskije elementy oraz pridawat' (tekstu) bielletristiozeskij charakter. Funkcjonalnym przekładem byłby syntetycznym bielletrizowat' nie potwierdzony w rosyjskich źródłach słownikowych, ale wysoce prawdopodobny w praktyce tekstowej (np. w pracy: Istoki ruszskoj bielletristiki. Wozniknowienije žanrow siużetnogo powiestwowanija w diewnieruszkoi litieraturie, ried. J. S. Łurje, Leningrad 1970, s. 71, występuje imiesłów bielletrizuja).

BERŻERETKA - HS dorobił odpowiedniki (pastoral, pastuszeskaja piesienka) zapewne na podstawie definicji z SJPDoR, lekceważąc przecież istniejący termin bierżerietta (zob. w SIS).

BRACHYLOGIA - w STL bez odpowiednika rosyjskiego; por. brachilogija w AchmSLT.

BREWJARZ - hasło figuruje zarówno w HS, jak i w STL. Przekład zgodny: triebnik, ale żaden z tych słowników nie sygnalizuje istotnej różnicy w sferze użycia odnośnych przedmiotów liturgicznych (bowiem brewjarz to katolika, a triebnik - prawosławna księga liturgiczna). Inny problem do rozstrzygnięcia w przyszłości wynika z porównania definicji słowa triebnik i słowa słuźebnik zawartych w AS; jeśli uznać je za trafne, to właściwszym odpowiednikiem polskiego hasła byłby wyraz słuźebnik.

BURLESKA - STL ma odpowiednik rosyjski tylko w formie żeńskiej, chociaż równie częsty lub częstszy jest rodzaj męski burlesk.

CIMELIUM - przekład STL to riedkaja kniga. HS ma hasło ci-melia z odpowiednikiem cennyje starinnyje izdanija (rukopisi). Zasadne jest wybranie na wyraz hasłowy formy liczby pojedynczej, gdyż używający danego latynizmu na ogół znają jego odmianę. Najtrafniejszy wydaje się przekład STL, który warto wszakże uzupeł-

⁶ Ibidem, s. 225.

nić rzadszymi wariantami cennaja kniga, starinnaja kniga, riedkaja rukopis, cennaja rukopis.

DAJHA - do STL można i w tym wypadku zapożyczyć odpowiednik z HS. Por. także hasło dajny w KwiatkPS.

DASTAN - brak tego hasła w słowniku typu HS nie jest rażący. STL podał je bez odpowiednika rosyjskiego (por. dastan w KwiatkPS).

DOGGEREL - brak w HS, w STL bez odpowiedniego wyrazu rosyjskiego (zob. w KwiatkPS pozycję doggierel).

DWUNASTOZGŁOSKOWIEC - brak w STL. HS ma z przekładem dwienadeciszożnyj stich, któremu trudno coś zarzucić. Używana jest jednak oboczna nazwa mająca dość ważną zaletę - jednowyrazowość. Jest to dwienadeciszożnik, formacja nie odnotowana w KwiatkPS, ale swobodnie pojawiająca się w tekstach specjalistów (por. np. w pracy: Tieorija sticha, ried. W. Chołszewnikow, Leningrad 1968, s. 38, 41 i passim); spotyka się też zapis alfanumeryczny, tj. mieszany, 12-szożnik.

DYLOGIA - w HS brak, STL ma bez odpowiednika. Potrzebny jest tu translac dilogija (zob. np. MAS, TimTurSLT).

DYMETR - w HS brak, STL ma, ale z odesłaniem do hasła metrum, w którym wszakże o translacie rosyjskim zapomniał. Por. dimietr w KwiatkPS.

DZATAKA - w HS zrozumiały brak tego orientalizmu, STL ma znowu bez odpowiednika rosyjskiego (w tym miejscu trzeba już podkreślić niekonsekwentne traktowanie przez autorów terminologii egzotycznej typu ozastuszka, dolnik czy właśnie dzataka; normalne są w takich wypadkach w STL transkrypcje angielskie, francuskie, niemieckie, często brak natomiast transkrypcji rosyjskich). Rosyjska transkrypcja dzataka nie figuruje w TimTurSLT, KwiatkPS, SIS czy tym bardziej MAS, znajduje się jednak w SES⁷.

EXLIBRIS - takie hasło ma STL, bez rosyjskiego ekalibris. Wyraz rosyjski można znaleźć nie tylko w HS, ale też w mniejszych polsko-rosyjskich słownikach ogólnych.

⁷ Dokładniej o terminie dzataka zob. Litieratura driewniego Wostoka. Iran, Indija, Kitaj. Tieksty, awtory-sostawiteli J. M. A l i c h a n o w a, W. B. N i k i t i n a, L. J. P o m i e r a n c e w a, Moskwa 1984, s. 95-96.

FABUŁOWY - danego przymiotnika brak nie tylko w STL, ale i w HS. Odpowiednio do przekładów terminu fabuła można go tłumaczyć wyrazami fabulnyj i siużetnyj (których rozgraniczenie zależy niejednokrotnie od indywidualnych decyzji terminologicznych autora rozpatrywanego tekstu literaturoznawczego).

FACECJONISTA - to hasło ma tylko HS, w punkcie odnoszącym się do literaturoznawstwa, z odpowiednikiem awtor facecyj. Wyrażenie to może w pewnych warunkach kontekstowych mieć liczbowy wariant przekładu - awtor facecyj.

FILIPIKA - w STL bez przekładu; w HS jest z odpowiednikiem filippika. Notabene znaczenie tego wyrazu podane w STL zostało zakwalifikowane jako przenośne przez SIS, inaczej niż w MAS.

FRASZKA - w STL bez przekładu. HS w punkcie terminologicznym wśród przytoczonych odpowiedników niestety nie odnotował polonizmu fraszka używanego w pracach rosyjskich literaturoznawców (por. KwiatkPS).

GAZEL - w HS z poprawnym tłumaczeniem gazel. STL ma hasło w formie gazela, kolejne bez odpowiednika rosyjskiego. Formę rodzaju męskiego ma SJPDor i SWOTok.

GEONIM - w HS brak, w STL bez przekładu. Oczywisty translatacjonizm gieonim; por. w związku z tym pracę Dmitrijewa⁸.

GEORGIKA - jest w STL bez odpowiednika rosyjskiego. HS ma hasło w formie georgiki z właściwym translatacjonizmem gieorgiki (zob. KwiatkPS).

GONGORYZM - w HS brak, w STL bez odpowiednika. Por. wobec tego hasło gongorizm w KwiatkPS.

HAMLETYZM - w HS brak, w STL bez odpowiednika. Por. gamletizm w BAS.

HAPLOGRAFIA - w HS brak, w STL bez przekładu. Potencjalny translatacjonizm gapłografija ma AchmSLT, ale definicja w tym słowniku obejmuje - w odróżnieniu od definicji STL czy SWOTok - tylko sylaby.

HAPPENING - w HS brak, w STL bez przekładu. Por. w NSiZ hasło cheppening (pisownię ustala OrfogrSRJ).

⁸ D m i t r i j e w, op. cit., s. 225.

HOMILETYKA - w HS odpowiednik to rozwlekły opis nauka o so-
stawieniu propowiedzi na biblijskie temy. Realny przekład po-
dał STL: gomiletika (zob. SIS).

INDEKS - w STL jest odpowiednik ukazatel, który zastrzeżeń
nie budzi. Znamienne jest jednak przytoczenie przez HS dla po-
dobnego użycia wyrazu indeks, choć nie można się zgodzić z wysu-
nięciem go do roli pierwszego, zasadniczego - w stosunku do wy-
razu ukazatel - odpowiednika. Indeks dopiero się upowszechnia
jako synonim wyrazu ukazatel, zapewne pod wpływem angielszczyz-
ny. Niemniej relacja przekładowa indeks - indeks powinna już,
będąc faktem tekstowym, stać się faktem leksykograficznym;
w związku z powyższymi uwagami krytycznymi o tej relacji, sformułowa-
ne przez Grosbarta⁹, nie są obecnie w pełni wystarczające i za-
sadne.

INKUNABUŁ - to hasło STL może służyć jako przykład zdarzają-
cych się tam usterek w opracowaniu gramatycznym translatów. Wy-
raz hasłowy podany został w liczbie pojedynczej. Ma on jednak
formy obu liczb, podobnie jego odpowiednik rosyjski, zatem nie
należało przytaczać translatu w liczbie mnogiej, lecz w formie
inkunabuża.

IZOKOLON - w HS brak, w STL nie ma odpowiednika. Por. wszak-
że w KwiatkPS hasło izokolon.

JAMBICZNY - w STL brak, bowiem słownik ten z zasady nie włą-
cza do swej siatki haseł przymiotników pochodnych od terminów
rzeczowników. Odpowiednik jambiczeskij zob. w HS.

JASEŁKA - ten artykuł HS zawiera po odpowiedniku wiertiep
(który w STL jest jedynym przytoczonym tam translatem rosyjskim)
zwrot opisowy obriadoweje kukolnoje przedstawienie s pieniem
kolad oraz nawiasowy komentarz wskazujący, że widowisko jasełko-
we miało miejsce w okresie Bożego Narodzenia. Wyrażenie to nie
stanowi oczywiście odpowiednika tekstowego, jest właśnie opisem,
a nie translatem. Zamiast niego można na użytek literaturoznaw-
ców zaproponować odpowiednik wiertiepnaja drama.

JASEŁKOWY - artykuł HS należy bezsprzecznie wzbogacić odpo-
wiednikiem wiertiepnyj.

⁹ Por. Z. Grosbart, Teoretyczne problemy przekładu
literackiego w ramach języków bliskopokrewnych (Na materiale je-
zyka polskiego i języków wschodniosłowiańskich), Łódź 1984,
s. 139.

JEDENASTOZGŁOSKOWIEC - w HS nieobecny. W STL należy poprawić pisownię odpowiednika, usunąć dywiz (por. hasło odinnadcatiskońnik w KwiatkPS).

KABI - w HS zrozumiały brak, STL ma bez transkrypcji rosyjskiej, co por. w KwiatkPS (hasło kabi).

KANCJONAŁ - wg HS jest zbiornik religijnych pieśni. Z powodu wielowyrazowości nazwa ta nie służy najlepiej jako tłumaczenie polskiego wyrazu; należy rozważyć, czy w takiej roli nie miałby jakichś zalet wyraz pieśniennik. STL podaje tłumaczenie stichar'. Jest to zupełne nieporozumienie (stichar' to szata liturgiczna) albo wynik mechanicznego zniekształcenia postaci wyrazu (stichirar' wszakże nie może być tłumaczeniem polskiego hasła kancjonał).

KASYDA - HS i STL podają przekład w formie kasida. TimTur3LT wprowadził tylko postać kasyda. KwiatkPS, SIS i niektóre inne słowniki wysuwają na pierwsze miejsce właśnie postać kasyda, postać z miękkim spirantem traktując jako drugorzędą.

KONTRTYTUŁ - ma HS z odpowiednim przekładem kontrtituł, którego nie zna STL.

LIPOGRAM - w HS tego terminu brak, STL ma go bez odpowiednika rosyjskiego. Por. jednak w KwiatkPS artykuł hasłowy z nagłówkiem lipogrammatyczny stich.

LISTOWNIK - w STL brak odpowiednika rosyjskiego. HS ma przekład piśmownik. Opracowanie artykułu w HS budzi dwie wątpliwości. Nie wydaje się konieczny kwalifikator chronologiczny "ust." odnoszący się do polskiego wyrazu (por. SJPDr i MSJP); w tym aspekcie translant i tłumaczenie są równoważne (choć może zastanawiać brak wskazówki czasowej przy piśmownik w MAS, w punkcie 1, i jej obecność w Oż). Inna kwestia to wskazanie klasy przedmiotowej w danej przez HS odpowiedności translatorskiej, ponieważ ani translant ani tłumaczenie wzięte z osobna nie są jednoznaczne. Ścisłej mówiąc, różnoznaczność członów lewego i prawego odpowiedności przekładowej nie pokrywa się, bowiem listownik to nie tylko 'liber', ale i 'homo' z kwalifikacją "daw.", zaś piśmownik wg MAS to tylko 'liber', lecz dwu rodzajów: 'wzory listów' i 'dawny podręcznik języka i literatury do samokształcenia'.

LITANIA - w HS ma odpowiednik litanijska, co pozostaje w zgodzie z definicją AS (z odniesieniem do katolicyzmu). Wg STL litania to akafista, co z kolei budzi zastrzeżenie, bowiem akafista rzeczywiście jest pewnym rodzajem litanii, ale w prawosławiu.

MAKAMA - w HS zrozumiały brak hasła, w STL brak odpowiednika rosyjskiego; zob. makana w KwiatkPS.

MAKARONIZM - HS ma z odpowiednikiem makaronizm (zob. AchmSLT). W STL brak (jest tylko makaron), choć z danej serii terminologicznej włączono np. germanizm¹⁰.

MONOGATARI - w HS zrozumiały brak, w STL znowu brak odpowiednika rosyjskiego. Por. monogatari w SES.

MORALITETOWY - i tego przymiotnika terminologicznego nie ma w STL, HS (ale jest w SJPSupl, SJPSzymoz). Tłumaczyć go można, zależnie od warunków kontekstowych bądź przymiotnikiem moralitetnyj (używanym przez rosyjskich autorów, choć jeszcze nie obecnym w słownikach języka "rosyjskiego"), bądź rzeczownikiem moralite w stosownym do kontekstu przypadku (oczywiście z fleksją zerową).

MOTET - w HS brak, STL nie podaje odpowiednika rosyjskiego. Por. motet w SIS.

MUCHAMMAS - w HS brak, w STL bez transkrypcji rosyjskiej. Zob. muchammas w KwiatkPS.

NAZIRA - w HS brak, w STL bez odpowiednika rosyjskiego. Por. hasło nazira w KwiatkPS.

NORWIDOLOG - w STL brak (notabene tego typu derywatów słownik ten nie daje w ogóle, co w danym wypadku nie jest specjalnie naganne). HS ma "przekład" issledowatiel tworczestwa C. K. Norwida. Lepiej zamiast tego opisu utworzyć i wprowadzić do artykułu syntetyzm norwidowied.

NORWIDOWSKI - w STL znaleźć się nie mógł, w HS też nieobecny (choć z derywatów odnazwiskowych jest mickiewiczowski). Odpowiada mu formacja norwidowskij.

NOTA - przekład STL pripiski na polach odpowiada tylko punktowi 1 artykułu hasłowego w tym słowniku, dotyczącemu uwag na marginesie tekstu. Dla zastosowań przedstawionych w punkcie 2, gdzie idzie o komentarz redakcji do publikowanego artykułu, wskazane wyrażenie rosyjskie nie jest właściwe. W tym wypadku w publikacjach rosyjskich spotyka się nagłówek Prinieczanije (por. odpowiednio HS) albo Ot redakcyi.

¹⁰ Pożyteczne informacje o hasle makaronizm por. w W. D o r o s z e w s k i, O kulturę słowa. Poradnik językowy, Warszawa 1964, s. 304.

PARNASIZM - wg HS to parnasskaja szkoła poezii. STL ma odpowiednik Parnascy. Do tych propozycji można jeszcze dodać nazwę oudzyszkowową "Parnas".

PASJA - w STL to tylko strasti, w HS zaś strasti gospodni. W praktyce przekładowej pożyteczne są oba warianty, krótki i zupełny, co można ująć w zapisie z nawiasem strasti (gospodni), zdarzającym się w słownikach przy innych translatach.

PASEIZM - HS ma z kwalifikatorem "filos.", którego nie potwierdza SJPSupł i SWOTok. STL ma hasło passseizm (w SOJP jest tylko ortogram paseizm). Zob. w SIS passseizm o szerszym zakresie użycia w porównaniu z definicją STL.

PEAN - w STL zniekształcona pisownia odpowiednika rosyjskiego. Por. w HS.

PEON - STL w hasle III kolejne naruszenie ortografii rosyjskiej. Transland i translát zob. również w HS.

PERSYPLAŻ - w STL odpowiednik rosyjski jest zniekształcony (haplografia!?) i przestarzały. Za HS trzeba wprowadzić translát litieraturnaja nasmieszka oraz dodatkowo przestarzałe piersiflirowanie.

PIERWODRUK - w STL przełożono jako pierwoje pieczatnoje izdanie, co ściśle oddaje treść translandu, ale nie odpowiada praktyce. Zwykle używane jest wyrażenie krótsze: pierwoje izdanie (por. tu HS).

PIOSENKA - w STL i HS to tylko piesienka. Polskie przeciwstawienie piosenka - pieśń nie pokrywa się jednak z podziałem rosyjskim piesienka - piesnia. Część tego typu utworów (poważniejsze, literackie itp.) to w polskim ujęciu jeszcze piosenki, ale w rosyjskim tylko песни.

PITAWAL - w STL brak odpowiednika rosyjskiego, w HS jest "klasyczny" opis: chronika izwiestnych ugożownych processow.

POLE - w niniejszej notce chodzi o artykuł hasłowy pole wyrazową z STL, w którym odpowiednik rosyjski to słowarnoje gnieszdo. Wydaje się, że wyrażenie to w znaczeniu opisanym przez STL nie jest używane; por. zamiast niego siemantyczeskoe pole (czyli odpowiednik polskiego pole semantyczne, co STL odnotował).

POWIASTKA - w STL to jedynie rasskaz, słusznie jednak uczytnik HS dodając jeszcze odpowiednik priczka.

PRASOZHAWSTWO - STL bez odpowiedników obcojęzycznych. Dla HS jest to teoria pieczęci (priessy).

PRENONIM - w HS srozmiały brak, w STL nie ma odpowiedników obcojęzycznych. Można tłumaczyć odpowiednim terminem rosyjskim prienonim, mimo że w definicji STL chodzi o imiona, zaś Dmitrijew mówi o pojedynczym imieniu w roli pseudonimu¹¹.

PROSCENIUM - w STL niezrozumiały brak odpowiednika rosyjskiego. Zob. przecież HS.

PRZEDTAKT - to kolejny termin nieobecny w STL, ale włączony do HS (z przykładem anakruza), zapewne za SJPDor.

PSALMODIA - w STL brak przykładu rosyjskiego. Ma go HS z odpowiednikiem psałmodija i kwalifikacją "oerk.". Informacja w SIS i SES pozwala przyjąć wyraz psałmodija z ograniczeniem do śpiewu, a nie zbioru utworów (por. odpowiednio punkt 1 i 2 artykułu w STL).

QUINTILLA - w HS brak, STL nie ma transkrypcji rosyjskiej. Por. kwintilla w KwiatkPS.

RAMOTA - w STL nie ma odpowiednika rosyjskiego. Za HS można wprowadzić do STL przykład humoreska, poprzez który zaprzepaszczą się wszakże koloryt polski tego terminu; ramota w sensie opisanym w STL jest typowym wyrazem nieprzetłumaczalnym.

RAPTULARZ - w HS jest to zapisnaja książka. Odpowiednik również nie oddaje wszelkich konotacji wyrazu polskiego. Nieprzypadkowo ten trudny translatorsko termin nie ma w STL żadnego ekwiwalentu obcojęzycznego.

REDIF - w HS brak, w STL bez transkrypcji rosyjskiej. Zob. w KwiatkPS hasło redif.

RITORNELLO - w HS brak, ma STL bez odpowiednika. Zob. ritornel w TimTurSLT.

ROSYJSKA SZKOŁA FORMALNA - w artykule hasłowym pod takim tytułem STL podaje po rosyjsku nazwę formalnyj miethod odstępując - trudno orzec dlaczego - od treści tego tytułu; przecież nazwą adekwatną i używaną jest ruskaja formalnaja szkoła.

RUBAI - w HS brak, w STL brak transkrypcji rosyjskiej. Zob. hasło rubai w KwiatkPS.

¹¹ Zob. D m i t r i j e w, op. cit., s. 226.

RYBAŁT - w STL brak odpowiedników obcojęzycznych. Por. w różnym stopniu przydatne odpowiedniki z HS: stranstwujuszczij aktor (muzykant, piewiec), piewczij, psalomszczik.

SAGA - brakujący w STL przekład można zaczerpnąć z HS.

SCENARIUSZ - w STL połączenie scenariusz filmowy przetłumaczono jako scenarij. Lepiej za HS kinoscenarij.

SERENA - w HS brak, w STL bez transkrypcji rosyjskiej. Zob. bliskodźwięczny termin rosyjski w KwiatkPS.

SKALD - w HS jest przekład skald, którego zabrakło w STL (por. odpowiednią pozycję w KwiatkPS i TimTurSLT).

SKAMANDRYCI - w STL nie ma transkrypcji rosyjskiej, natomiast w HS jest długie wyrażenie opisowe (trudno je tu przytoczyć), nie nadające się na translację.

SŁOWA-KLUCZE - w HS brak, w STL wśród odpowiedników obcojęzycznych brak translacji rosyjskiej, którym wydaje się być wyrażenie opornyje słowa.

SŁUCHOWISKO - w STL to radiopieriedacza, a w HS poza tym jeszcze radiopostanowka. Definicji STL bardziej odpowiadałby właśnie ten ostatni translacja, a także jego synonim radiospiek-takl (tu por. hasło słuchowisko w Bog11).

SOTIE - w HS brak, w STL bez transkrypcji rosyjskiej. Por. soti w KwiatkPS.

STRAGANOWA LITERATURA - w STL brak odpowiednika rosyjskiego. Przymiotniki podane w HS nie są właściwe w hasłowym wyrażeniu, tu straganowy najlepiej tłumaczyć jako łubocznyj.

SZWABACHA - w HS to gotiezeskij szrift, w STL zaś szwabachierskij szrift. Zob. jednak hasło szwabachier w K.

TANKA - także tego japonizmu brak w HS, natomiast STL nie podał jego transkrypcji rosyjskiej. Zob. tanka w KwiatkPS.

TEATR DWORSKI - wśród odpowiedników STL brak wyrażenia pridwornyj teatr.

TEATRALIA - w STL brak obcych odpowiedników, w HS przekładu de facto nie ma (przytoczona fraza to znowu długie objaśnienie terminu).

TRZYNASTOZGŁOSKOWIEC - w STL brak przekładów, w HS jest trinadcatiszkoźnyj stich. Potrzebny byłby jeszcze trinadcatiszkoźnik (por. KwiatkPS).

TURPIZM - w HS brak, STL ma bez obojch odpowiedników. Leksykograf, który nie choiaby pozostawić odbiorcy słownika bez informacji, powinien w tym i podobnych wypadkach nie lękać się własnej słowotwórczości. Rosyjski neologizm turpizm, zaopatrzony w stosowny komentarz nawiasowy, będzie lepszym wyjściem z trudnej sytuacji przekładowej niż sztuczne opisy czy wyliczanie synonimów.

UNIEZWYKLENIE - ten wyraz jest hasłem tylko w STL i stanowi rezultat spolszczenia terminu rosyjskiego ostranienije (zob. TimTurSLT). Niepotrzebnie zatem podano w STL jako odpowiednik rosyjski wyrażenie bogatsze semantycznie: prijom ostranienija.

UPANISZADY - w HS brak, STL ma bez nazwy rosyjskiej, którą por. w SIS (hasło upaniszady).

VILANELLA - w HS oczywiście tego rzadkiego terminu brak, STL nie daje formy rosyjskiej. Zob. hasło wiłłanelka w KwiatkPS.

VIRELAI - brak w HS uzasadniony, w STL bez transkrypcji rosyjskiej. Por. wirele w KwiatkPS.

VULGATA - w HS brak, w STL brakuje postaci rosyjskiej. SOJP podaje pisownię Wulgata. Odpowiedni termin rosyjski zob. w AS.

WESTERN - w STL brak formy rosyjskiej, a znaleźć ją można nie tylko w HS, lecz i w mniejszych słownikach polsko-rosyjskich.

WIECH - w STL bez odpowiednika rosyjskiego; HS bezprawnie zrównał ten transland z formą wiechizm (nie znajdują dla niej przekładu). Najlepszym wyjściem także tu byłaby transkrypcja z komentarzem o treści polonizmu.

WOLTERIANIZM - w STL nie ma żadnych form obcojęzycznych. Wolterjanstwo wskazuje HS.

WPLYWOLOGIA - nie ma przekładu w STL. Niezła jest propozycja HS: teorijsza litieraturnych wlijanij z kwalifikacją "szutl."

WYDANIE NAUKOWO-DYDAKTYCZNE - wśród obcych odpowiedników znowu brak w STL nazwy rosyjskiej. Można tłumaczyć jako szkolnoje izdanije.

ZGŁOSKOWIEC - wg HS to (słusznie) sikłabiczieskij stich. STL danego hasła nie uwzględnił.

ZOIL - w STL brak formy rosyjskiej zoil, którą zob. w HS; należy zwrócić uwagę, że w SIS została ona opatrzona kwalifikatorem "ust.", natomiast w MAS - "kniżn."

ZWIERCIADŁO - jest to hasło odsyłacze w STL, a podstawowe w HS. W obu wypadkach dla odniesień historycznoliterackich potrzebny jest translat zlercało.

ŻEROMSZCZYŻNA - także w tym razie HS okazał się lepszy od STL, wprowadzając egzotyzm żeromszosina, nie notowany w słownikach języka rosyjskiego.

Przedstawione notki słownikowe mają zróżnicowaną do pewnego stopnia objętość i treść. Wykazują one nie tylko różnorodność braków w zakresie informacji przekładowej; uprzytamniają też nam, że źródła tej informacji, jakimi obecnie dysponujemy, zwłaszcza dzieła tak podstawowe, jak z jednej strony STL, a z drugiej HS, w szeregu wypadków uzupełniają się wzajemnie i ułatwiają znalezienie najlepszych rozwiązań przekładowych. Niektóre notki nie dostarczają żadnych pozytywnych propozycji translatorskich, co także służy określonemu celowi, a mianowicie ma wskazywać, że wcale nie mała część terminologii literackiej w polsko-rosyjskiej konfrontacji przekładowej dotychczas jeszcze nie stała się przedmiotem zainteresowania leksykografii dwujęzycznej. Powody tej obojętności słownikarskiej są oczywiście różne. Może ona wynikać np. z niskiej frekwencji tekstowej jakiegoś terminu, jego nowości, nie można jednak też wykluczyć, że część terminów nie została opracowana przekładowo dlatego tylko, że sprawiły one leksykografowi kłopot w trakcie poszukiwań drugojęzycznego ekwiwalentu. Dążąc do pełniejszego opisu przekładowego terminologii słownikarz zmuszony będzie coraz mniej wyrazów odkładać na później.

Instytut Filologii Rosyjskiej
Uniwersytetu Łódzkiego

SKRÓTY WYKORZYSTANYCH SŁOWNIKÓW

- AchmSLT - O. S. Achmanowa, Słownik lingwistycznych terminów, Moskwa 1966
- AS - Ateistyczny słownik, red. M. P. Nowikow, Moskwa 1983
- BAS - Słownik współczesnego rosyjskiego literackiego języka, t. 1-17, Moskwa-Leningrad 1950-1965

- BogII - A. Bogusławski, Ilustrowany słownik rosyjsko-polski polsko-rosyjski, Warszawa 1978
- HS - D. Hessen, R. Stypuła, Wielki słownik polsko-rosyjski, t. 1-2, Moskwa-Warszawa 1979
- K - Knigowiedienije. Encykłopediczeskij słowar', ried. N. M. Sikorskij, Moskwa 1982
- KwiatkPS - A. Kwiatkowski, Poetiozeskij słowar', Moskwa 1966
- MAS - Słowar' russkogo jazyka w czetyrioch tomach, Moskwa 1981-1984.
- MSJP - Mały słownik języka polskiego, red. S. Skorupka, H. Auderska, Z. Lempicki Warszawa 1969
- NSIZ - Nowyje słowa i znaczenija. Słowar'-sprawocznik ..., ried. N. Z. Kotiełowa, J. S. Sorokin, Moskwa 1971
- OrfogrSRJ - Orfografiozeskij słowar' russkogo jazyka, podgotowl. B. Z. Bukezinoj, Moskwa 1982
- Oz - S. I. Ożegow, Słowar' russkogo jazyka, Moskwa 1984
- Rozw - Nastolnyj polsko-russkij słowar'. S dopożnienijem, ried. M. P. Rozwadowska, Warszawa 1974
- SES - Sowietskij encykłopediozeskij słowar', Moskwa 1982
- SIS - Słowar' inostrannyh słow, Moskwa 1982
- SJPDor - Słownik języka polskiego, red. W. Doroszewski, t. 1-10, Warszawa 1958-1968
- SJPSupl - Słownik języka polskiego, red. W. Doroszewski, t. 11: suplement, Warszawa 1969.
- SJPSzymcz - Słownik języka polskiego, red. M. Szymczak, t. 1-3, Warszawa 1978-1980
- SOJP - Słownik ortograficzny języka polskiego wraz z zasadami pisowni i interpunkcji, red. M. Szymczak, Warszawa 1984
- STL - M. Głowiński, T. Kostkiewiczowa, A. Okopień-Szawińska, J. Szawiński, Słownik terminów literackich, Wrocław 1976
- SWOTok - Słownik wyrazów obcych, red. J. Tokarski, Warszawa 1982
- TimTurSLT - Słowar' litieraturowiedczeskich tierminow, ried. L. I. Timofiejew i S. W. Turajew, Moskwa 1974

Ян Вавжиньчик

ЗАМЕТКИ О ЛИТЕРАТУРОВЕДЧЕСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ
В ПОЛЬСКО-РУССКОЙ ПЕРЕВОДНОЙ ЛЕКСИКОГРАФИИ

В статье приводятся несколько десятков польских литературоведческих терминов и дается критический анализ их переводов в общих польско-русских словарях и словарях литературоведческих терминов. Указаны также литературоведческие термины, отсутствующие в специальных словарях, но включенные в словник общих словарей (переводных и одноязычных). Основная цель статьи — показать недостатки и пробелы переводной обработки польской литературоведческой терминологии.